

Взаимната връзка и обусловеност между психичните процеси „въображение" и „представяне" ще проследим чрез разкриване на общото и различieto между техните възможности и форми за съществуване

Видовете въображение като индикатор за различия в психичната дейност и поведенческата активност.

Отчетохме факта, че активността, (действеността) при преобразуване на действителността и създаване на нови образи-представи е основна характеристика на въображението. Необходимо е да се акцентира, че въображението се явява не само условие и механизъм за преобразуване на обкръжението, но и в редица обстоятелства то се използва за ефективна замяна на конкретна дейност, по-точно като неин заместител. Това са и случаите, когато се „отива" временно в „света на фантазното" далеч от реалността за „скриване" от тежките условия на живота, от следствията на допуснати грешки и т.н. Тук въображението създава образи, които не се въплъщават в живота, набелязва програми за поведение, които не се осъществяват, дори много често не подлежащи изобщо на осъществяване. Тази форма при създаване на нови образи се нарича пасивно въображение.

Няма спор сред авторите, че въображението бива пасивно и активно. За пасивното въображение се приема, че то протича на нивото на обикновеното възпроизвеждане на образи и комбинацията им във фантазии, при изключително слаб, или липсващ контрол на мисленето. От своя страна пасивното въображение се подразделя на преднамерено (с цел) и непреднамерено.

Пасивното преднамерено въображение е един частичен процес на възпроизвеждане на образи и комбинирането им във въображението като „вериги" от реално приемливи за преживяване от личността събития. Непреднамереното пасивно въображение клони към създаване на нереални образи и се свързва с временно намалена активност на съзнанието. Това са ситуации при бездействие на втората сигнална система, както са случаите при съновиденията, а така също и при патологическите разстройства на съзнанието. Тази дейност характеризира халюцинирането.

При някои по-безволеви личности са характерни наченки на преднамерено пасивно

въображение. Това са случаите на съзнателна, но не волева тенденция за създаване на образи, свързани с бляновете и въплъщаването им в реалния живот. За всички хора е свойствено да бленуват за нещо радостно, приятно и съблазнително. Затова в бляновете лесно може да се открие връзката на въображението не само с емоциите и представите, но и с потребностите на човека. Но ако тази тенденция за бленуване е преобладаваща, то това прераста в дефект на личностното развитие и характеризира една инертност и пасивност, невъзможност за психологическо адаптиране към непрекъснато усложняващите се условия за живот. Животът на такива хора е илюзорен, измислен, което означава и нерадостен, защото задоволяването на потребностите в реалността се оказва невъзможно.

Активното въображение съдържа в себе си моментите на осъзнатост, целенасоченост и мотивираност. По отношение на него е призната класификацията като пресъздаващо и творческо. Пресъздаващото въображение се характеризира най-вече с познавателния си характер и е налице при всички дейности: обучение, заучаване на действия, професионални умения и други сфери, където е необходимо да се възобновят (пресъздадат, възпроизведат) системи от асоциации под формата на образи за онова, което непосредствено се възприема по някакъв начин (четене, слушане, чертаене, заучаване на географски местности по карта) и е съхранено в етажите на паметта. Този вид въображение е неотменим процес на цялата психична дейност за всички хора. Задействането като посока и съдържание на тази форма на психична активност се осъществява чрез „посланието“ в различните по вид въздействия (съобщения). Това я прави много близка до представянето и възпроизвеждането на информация от паметта, тъй като създаваните на ниво въображение образи са задължително свързани с минал опит, изискват наличие на стари знания под формата на сетивни образи и съпътстващи ги названия.

Явно е, че ценността на човешката личност за себе си и за околните зависи много от това какви видове въображения преобладават в нейната структура. Ако у подрастващия и юношата е налице творческо въображение, което намира израз в конкретна дейностна реализация и просто няма място за пасивна, празна мечтателност, то може да се каже, че това е свидетелство за високо ниво на личностно развитие.

И двата вида активно въображение не трябва да се схващат като мигновени процеси, а като продължителни във времето и свързани понякога с много упорита психична активност (съвместна дейност на всички психични равнища) за откриване на най-удачния образ на онова, което впоследствие ще трябва да придобие конкретен материализиран вид.

Видовете представи като детерминанти за различия на въображаемия образ и личностното поведение.

Според Б. Г. Ананиев най-разпространена е класификацията на представите по модалния признак (зрителни, слухови, обонятелни, осезателни, вкусови). За трудовата психология и в частност за психологията на управлението интерес представлява класификацията „организационни представи“, включваща в себе си не само образа за йерархичната подредба на отношенията в една институционална структура, но и представите за функционалните състояния на конкретната система, за връзките и зависимостите между отделните субсистеми, а така също и знания-представи за психичните равнища, детерминиращи личностното поведение и междуличностните взаимоотношения. Тези видове представи са фундаменталната основа на различните видове въображение.

Така например, чрез пресъздаващото въображение всеки човек е в състояние да „извика“ в съзнанието си образа като форма и последователност на редица сложни движения. В този смисъл с основание може да кажем, че и най-елементарното движение човек не е в състояние да извърши (материализира), ако преди това не е в състояние да го проиграе в умствен план, т.е. ако не е в състояние да „транспортира“ неговия образ на ниво въображение. По своята същност тази психична дейност се свързва с „активизиране“ (оживяване) на формирания вече и съхраняван в дълговременната памет образ-схема за това движение. Като процесуална изразеност връзката на въображението с представите и представянето изпълнява, всъщност, функцията на междинно звено, на интерфейс, осъществяващ връзката между по-глобалните равнища мислене и дълговременна памет. Чрез тази сложна система от връзки и обусловености се осигурява възможността за предварителна проверка на готовността (не само като нагласа, желание, но и като възможност) да се реализира дадено поведение. Оказва се, че чрез интегративната дейност на цялата психика, въображението осъществява тази проверка на етажа на кратковременната оперативна (работна) памет.

Необходимостта от повече внимание на организационните представи, характеризиращи тенденцията към специализиране на въображението, се свързва с факта, че те се явяват съществена страна на всяка управленческа дейност и участват в моментите на планиране, нормиране, контрол и регулация не само на сложните производствени и технологични процеси, но и при регулацията на самата психична дейност в различните по вид и сложност житейски ситуации.

Убедеността за подобно твърдение свързваме с възможността за многоаспектно тълкуването на категорията „организация“. Така например, тази категория отразява и позволява да се изясни смисъла на дейността по съз-нателното изграждане структурата на социалните взаимоотношения в ед-на нова или пък трансформираща се институция. Но този термин отразява и изяснява и състоянието на структурата от социалните отношения между дадени индивиди или групи от хора, т. е. наличието на връзки и обусловености в една времева и пространствена подредба, разглеждана като междуличностни интеракции. Всичко това не би могло да се осъществи, ако мениджърът, разглеждан като основна управленческа единица, не притежава необходимите образи-представи и не е в състояние да ги проиграва на ниво въображение (като образи на евентуално нови ситуации). В този смисъл обособяващите се като самостоятелни страни на трудовата психология „психология на управлени-ето“ и „организационна психология“ започват, макар и все още неорганизирано, да се докосват до проблема за мястото и ролята на предусещането като форма на въображение при управляване на личностното поведение. По-съществените аспекти по този проблем ще разгледаме в отделна глава, като тук само ще споменем, че доказателство за тясната връзка между въоб-ражението представите и антиципацията откриваме в разработката на Е. И. Корнеева, проследяваща класификацията, направена от Ж. Пиаже. Според тази класификация образите-представи може да се характеризират като репродуктивни и антиципиращи (предусещащи, предугаждащи, предвиждащи, изпреварващи). От своя страна, всеки от тях може да бъде:

> статичен (представи за неподвижни обекти);

> кинестичен (представи за различни видове движения);

> преобразуващи (представи, отразяващи известни на човека пре-образувания на обекта - от отражение за крайния резултат до отражение на всеки от етапите на трансформация на обекта).

От тази гледна точка, лесно може да открием мястото на кинестическите и преобразуващите представи при осъществяване на идеореализацията на човека и свързаните с нея идеомоторни актове. Ролята на въображението, в случая, е да осигури условието (връзката и равнището) за активизиране на образа и нагласата за определено двигателно действие. В реален план това се свежда до активизиране чрез мисленето на едва забележимо движение на определен изпълнителен орган. Възможността за това се открива във възмож-ността за „оживяване“ на свързаната с това движение образ-представа и светкавичното ѝ проиграване на ниво въображение.

Идеомоторният акт се предизвиква от мисълта, от идеята за определено движение. Но активизиране на идеомоториката е възможно и като следствие от възникналия само под влиянието на ярка представа двигателен импулс за движението или пък, като следствие на напрегнатото му очакване. Макар и в много случаи нео-съзнато, всичко това се проиграва задължително под формата на образ-схема на ниво въображение. Представляващи образи на въображението, идеомоторните актове са пусков момент за действие, което може и да не се реализира в действителност, т.е. те се явяват в позицията на заместител. При действителна реализация, те осигуряват възможността за проиграване в умствен план на основните моменти от ситуацията: от началното до крайното състояние.

Съществено влияние за точността и обективността на личностното поведение оказват и специфичните за всеки индивид представи за пространство и представи за време. Обикновено и двете са надмодални психични образувания, но може да се проследят отражения на пространствени и времеви характеристики, които се основат на зрителния, слуховия и кинестетическия анализатор. Още от малки детето и подрастващия човек започват да реализират въображения от такъв вид и да си създават свои образи за пространствена или времева реализация. В този смисъл като много интересен и заслужаващ внимание, но излизащ извън рамките на настоящата работа, се оказва проблемът за ролята на въображението при изграждане на „времева перспектива“, разглеждана като тенденция за личностно и професионално израстване.

В процесуално отношение представянето и въображението се отнасят към познавателните психични процеси. В съдържателно отношение те се реализират чрез вторични образи, които за разлика от тези на усещането и възприятието, възникват в съзнанието на човека при отсъствие на непосредствени дразнители. Тази обща характеристика сближава представите с образите на паметта и нагледно-образното мислене. В по-разширен план, тази теоретична постановка би се доближила концепцията на Л.РЛ.веккер, който чрез интересен подход и много задълбочен анализ стига до извода, че в структурата на познавателните психични процеси представите „заемат промеждутъчно положение между образното и мисловното ниво на когнитивните процеси“ (курс. Б.Н.). Приемайки, че това е вярно и за въображението и разкривайки по този начин силната им връзка с паметта, то може да се предположи, че въображението е равнището, на което се окомплектоват новите сетивно-перцептивни, сетивно-емоционални и сетивно-регулативни психични процеси, като във всяко ниво може да се открият мисловни, установъчни и мотивационни елементи.

И представянето, и въображението са познавателни психични процеси, но докато чрез представянето се реализира отражение на действителността под формата на обобщени

нагледни образи, то чрез въображението се създават нови образи по пътя на преработване на образите от ниво възприятие и формираните в миналото образи-представи. Образите-представи са основният материал, с който работят представянето и въображението, но това е и формата (с променена пространствено-времева организация) на крайния продукт от тяхната процесуална реализация.

Казаното разкрива, че трябва да се работи много внимателно с термини-те-понятия „представи“ и „представяне“. „Представата“ е образът, продуктът, който се получава и който ползват както процеса „представяне“, така и процеса „въображение“. Представянето, като познавателен психичен процес, може да се интерпретира двuasпектно: от една страна, той се свързва с пред-намереното или непреднамерено създаване на образи за „нещата“ или явленията от реално въздействащата околна действителност. В този план, крайното звено в структурата на психичната организация е дълговременната памет, където ще се „складира“ изграденият чрез съвместната дейност на останалите психични процеси образ-представа. От друга страна, представянето е процес, чрез който тези образи „оживяват“ за индиректно отразяване на намиращи се извън ползрението обекти. Системата от прави и обратни връзки, осигурена чрез превключване на вниманието във „вътрешен план“, е предназначена да обслужва равнището на въображението и мисленето при решаване на различни проблемни задачи. Ясно е, че това би било невъзможно при положение, че не работи ефективно и връзката с дълговременната памет, откъдето се „извличат“ тези образи, а така също и връзката с кратковременната оперативна памет, където става тяхното проиграване и промяна при необходимост. Представянето е процес на обобщаване на редица съществени, а понякога и на несъществени белези и признаци на онези обекти или явления, които задължително някога във времето са въздействали върху сетивни органи и са предизвиквали съответни по вид усещания и възприятия. Представяне и представи изобщо няма, тъй като и представянето, и представите не могат да възникнат от нищо - те са винаги конкретни, макар и относителни по пара-метъра „точност“, поради намесата на фактора „субективизъм“.

Връзката между въображението и представянето е много тясна, тъй като и двата процеса работят с образи, които са получени от равнище възприятие и се съхраняват в дълговременната памет. Но разглеждането им като познавателни психични процеси трябва да се осъществява много внимателно, тъй като много често става въпрос не за пресъздаващо (репродуктивно, възпроизвеждащо), а за творческо въображение. Основната функция на творческото въображение е преобразуване на наличните образи-представи, водещо в крайна сметка до създаване на нов образ или на нов модел на поведение по отношение на несъществуваща до този момент ситуация.

Нека разгледаме израза: „Представи си, че спечелиш 15- милиона ле-ва от тотото. Какво би направил?" в тези дни на икономически и соци-ален разпад българинът е поставен в ситуацията наистина да си фантазира, да изгражда образи на химерни блянове и мечти. Един такъв образ е свързан и с надеждата за спасение чрез печалба от тотото и такъв един израз се „върти" в мислите и въображението на много хора. фактът, обаче, че в израза се използ-ва термина „представи си" по отношение на нещо, което никога не се е случ-вало (а и вероятността да се случи е много малка), означава, че посланието на комуникатора е построено неправилно. Но въпреки неправилността на посланието, би могло да се очаква отговор от реципиента (факт е, че винаги се получават отговори, свързани с една времева перспектива и възможности за реализация), защото запитаният несъзнателно подразбира смисъла, че се ата-кува неговото въображение, чрез което и във връзка с процеса представяне е наистина възможно да се създаде този нов образ. Отсъствието на информа-ция в дълговременната памет, във връзка с подобна ситуация от миналото, не позволява на мисленето и представянето да активизират образи-представи за едно евентуално поведение. Реализиращото се въображение създава новия образ на новото поведение в един евентуално нов начин на живот.

В случая, вследствие на една дългогодишна неправилна употреба се е стигнало не само до смесване на два различни термина, но и до неправилното, макар и непроизволно във времето, смесване (отъждествяване) на два пси-хични процеса: първо, на представянето, свързано не само с миналия опит при активизиране на стари образи-представи, но и с настоящето – при създаване на нови образи-представи; второ, на въображението, работещо също със стари образи-представи, но много често, както е в случая, се свързва със създаване на нови образи на определени неща или на схеми за конкретно поведение и то единствено на основа на изпреварващото от-ражение. Миналият опит (паметта) и представянето са в основата на възпроизвеждащото (репродуктивното) и пресъздаващото въображение, а антиципацията, осигуряваща възможността да се види новото в резул-тата, или евентуалната промяна в събитието, осигурява, всъщност, процесуалната изразеност на въображението и мисленето при „създава-не на нови образи", т. е. тя се явява основен механизъм на творчес-кото въображение.

Разглеждането на въображението и представянето като познавател-ни психични процеси трябва да се осъществява много внимателно, особено, когато се използва връзката им с процесите на отражение и опознаване. При процесите на отражението и опознаването винаги присъстват два обекта: от една страна, на реално въздействащия и възприемания, а от друга, на еталона, докато при представянето и особено при въображението такава раздво-еност не е задължителна.

Като творчески процес, развиващ се във времето, въображението работи с динамични образи, докато образите-представи обикновено са статични, макар и с определен потенциален заряд. Именно процесът на извеждането им от състояние на статичност и осигуряване възможността за манипулиране с тях, е фазата на тяхното активизиране, т.е. това е процесът представяне и точно тук е силната връзка на въображението с дълговременната памет и мисленето. В плана на подобни описателни и обяснителни разсъждения може да се приеме, че представянето е основа не само на всяко знание, но и процесуално характеризира пресъздаващото и творческото въображение. Трябва да се има предвид, обаче и, че съществуват редица форми на творческо въображение, които не могат да се изведат и интерпретират като основани от представянето.

Според Е. И. Корнеева видовата окраска на въображението като произволно (активно) и непроизволно (пасивно) може да се търси в степента на личностния контрол при изграждане на новите образи. Според авторката „степената на произволност на образите се изменя плавно от едни форми на въображение към други. Така най-малката степен на произволност е при съновиденията и халюцинациите, а най-голяма - при творчеството". А чрез способите за създаване на новите образи може да се търси видовата окраска на въображението като възпроизвеждащо или творческо.

Стана въпрос, че образите-представи са статични, но характеристиката на самия процес на представяне, т.е. на тяхното изграждане, или на активизиране („събуждане“) и извеждането им от това потенциално състояние, е сам по себе си динамичен процес. От тази нова гледна точка, ще подчертаем отново, че тази „динамичност“ позволява представянето да се разглежда като двуаспектен процес, а това, от своя страна, е съществена предпоставка за по-изчерпателно разбиране на смисъла при употребата на термините представяне и въображение. Анализът на взаимоотношението между въображението и представянето, разглеждани както подсистеми от системата психика, разкрива и, че съществуващите между тях връзки на зависимост, са всъщност частен случай от глобалните връзки в комплексната (системната) работа на цялата психика. Взаимовръзката на въображението и представянето може и трябва да се търси по отношение на възможностите за процесуална изразеност на представянето:

- като процес на създаване на образи-представи;

- като процес на боравене с тях.

Следователно, в разгледания по-горе пример за евентуалната печалба от тотото, изискването „Представи си ....“, може да се приеме за вярно (но не терминологично), а по смисъл, когато наистина се подразбира посланието (изискването) за съставяне на нови образи-представи. А такова изграждане е възможно само, когато се активизира и психичната функция въображение.

В този план изграждаме концепцията, че в основата на творческото въображение стои процесът представяне, като процес за създаване на нови образи-представи, а основа на възпроизвеждащото (репродуктивното) въображение, е процесът за опериране с формираните вече образи-представи. И най-вече, че въображението и мисленето изпълняват синхронизираща и координираща функция по отношение на процеса представяне.

При всяко възпроизвеждане на стари образи, разглеждано като момент на репродукция, или наричано още пресъздаващо въображение, има момент на творчество. Самият процес на пресъздаване е психична реализация на равнища „мислене-дълговременна памет-въображение“ и то при задължителния съпровод на динамичните характеристики на вниманието. Много често мисленето среща затруднения при точното извличане на съответните образи от дълговременната памет (затруднено възпроизвеждане), поради това, че или не са били ясно и точно изградени, или пък че са много „стари“ и по тази причина са „избледнели“.

Именно в тези моменти на затруднения се включва въображението, което доизгражда неясния образ, макар и понякога невярно, но все пак с доста-точно информация, за да може мисленето да вземе необходимото за момента управленческо решение. Следователно, дори и при пресъздаващото въображение, се наблюдава целенасоченост в процесуалната изразеност. Това в още по-голяма степен важи за основната функция на творческото въображение, тъй като създаването на нови образи е възможно единствено при целе-насочена психична организация на всички равнища: от възприятие до различните форми на мисловна дейност. Не може не само детето, но и човекът на пределна възраст, да нарисува какъвто и да е кон (стар, млад, красив, гро-зен, бял, черен, с ездач или без ездач, куц, кривоглед; със седло или без седло; да пасе, стои, лежи, тича или пък впрегнат да оре и т. н.), включително и някакъв негов фантазен събрат (крилат, говорещ, пеещ, работещ и т. н.) ако изобщо не се знае, че на света съществува такова същество, т.е. ако по отношение на него не са реализирани някога определени възприятия и на тази основа не съществува определен, макар и непълен, а следователно и не-точен образ, в дълговременната памет. Впрочем, по-голямата неточност в този образ, увеличава вероятността за включване на

въображението при необходимост той да се възпроизведе, или на негова основа да се изгради някаква нова форма. Именно в невъзможността за точно възпроизвеждане се съдър-жа понякога и тенденцията за раждане на новите образи.

Много мъдрост е заложена в народната поговорка: „Накарай мързеливи-ят да работи, за да те научи на акъл“. Чрез многократните опити за активи-зиране на минали образи-представи и проиграването им на ниво въображение е възможно не само да се пресъздаде един образ, но и на негова основа да се създаде един нов, аглутинизиран, типизиран, хиперболизиран, системати-зиран, или схематизиран нов образ, или образ-схема на някакво ново, напри-мер трудово поведение. Именно, когато мързеливият не открие в дълговремен-ната и емоционалната си памет образ на такъв „лек“ и приятен за него труд, а така също и при отсъствие на потребност и мотивация за работа, той започва да фантазира и да предлага понякога доста причудливи начини за трудова реализация. Между другото една от концепциите за техническото развитие се основава именно на тази човешка тенденция. Чрез използване на някоя от тех-никите на творческото въображение (аглутинация, типизация, хиперболизация, схематизация или систематизация) се върви целенасочено към усъвършенст-ване на образа на конкретен по вид труд, но винаги по посока на предварително определена цел. От тази гледна точка може да приемем, че творческото въображение е съзнателен, предварително програмиран процес, волевата ак-тивност, на който се проявява по посока на съществуващия във въображе-нието идеален образ за целта, т. е. за крайния резултат. Не е пресилено ако се каже, че пресъздаващото и творческото въображение са две страни на процеса творчество.

Тясната връзка между въображението и представянето (като познавател-ни психични процеси) лесно се открива и при анализа на самия процес за съз-даване на цитираната сентенция. Този сам по себе си творчески процес (съз-даването) не би могъл да се реализира, ако в дълговременната си памет авто-рът не е притежавал образите на конкретни термини-названия и термини-понятия, чрез които, след активизирането им на ниво представяне, би могъл да съз-даде един нов израз. Абстрактността на ситуацията в процеса на създаване на израза, т. е. откъсването от действителността, тук е условна. Явно е, че човекът е трябвало да се абстрахира от всичко външно и единствената сериозна дейност, която е извършвал, е била психичната. Чрез превключването на вни-манието се осъществява взаимовръзката между мисленето и дълговремен-ната памет за търсене на подходящите думи и подреждането им като евен-туален израз на ниво въображение. Цялото това проиграване е ставало много-кратно, докато се стигне до последният вариант. Силата на израза като метафо-ра не е в неговата краткост, а в смисъла, който е постигнат и който като посла-ние впоследствие ще се възприема от всички онези, които по някакъв начин ще комуникират с него. Ние не можем да си представим колко опити и как про-цедурно са се осъществявали те във въображението на автора (защото нямаме никакви образи-сведения за това), но сме в състояние да проиграем на ниво въображение

някакви хипотетични варианти. Със сигурност, обаче може да се каже, че творецът не би могъл да стигне до момента създаване на този израз, ако във въображението му не е съществувал образа на онова, което е искал да каже. Казано с други думи, ако не е била позната психиката на мързеливия и неговото ежедневно поведение, не би могло да се предвиди и евентуалното му поведение при изискване от него да свърши определена работа. „Изиск-ването“, в случая, да се работи и „нежеланието“ да се свърши това, което се очаква, са основната подбудителна сила, която активизира въображението на мързеливия да изгражда нови образи във вида на модели за поведение. Хипотетично и напълно импровизирано възниква въпросът: А не е ли мързелът и в основата на авторското поведение при изграждане на тази мъдра сен-тенция. „Бягайки“ от трудния и продължителен труд при описване поведението на мързеливия във формата на разказ или роман, мисленето и въображението на „мързеливият творец“, всъщност, са успели чрез тази, съществено по-икономична форма, да оформят не само достатъчно ясно, но и много смислено послание.

Целият опит, всичките знания, които авторът-творец е придобил, са следствие от активната работа на неговите познавателни психични процеси, а съпровождащите ги емоции и чувства предопределят съответната позитивна или негативна окраска. В процеса на творчеството, пак благодарение на активната психична работа и най-вече на комбиниращите функции на мисленето и въображението, образът на тези знания се трансформира в конкретен нов образ, със своя форма и съдържание. На ниво въображение авторът проиграва не само образа на думите и тяхната подредба в различни по вид изрази, но и същността на съдържанието се в тези изрази послание, което, всъщност, е целта и смисъла на този творчески процес.

Нашите разсъждения са също подчинени на една цел и тя определя не само посоката на мисловната дейност, преобладаващата тенденция в аналитичната работа, но и терминологичния апарат, с който мисленето и въображението ще изградят крайния продукт. Надяваме се, че в общи линии сме успели да се доближим до целта да разкрием, че образите на въображението са продукти на психична активност, в процеса на която е възникнал диалектическият синтез между следата-образ от сетивното участие в миналото и сега действащите възприятия и рационално мислене; че в структурата на психичната организация въображението се явява „конструкторската база“ на психичната дейност. Въображението е междинната база, на която мисленето започва да си взаимодейства с оживените чрез представянето стари образи-представи за да ги трансформира чрез някои от формите на въображението в нови. Бягането (откъсването на образа) от действителността е относително, тъй като връзката със социо-културното наследство е обективна и винаги провокира не само творческите, но и реалните познавателно-емоционални процеси на личността.

